

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of
Social, Humanities And
Administrative Sciences
(JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 52
Year: 2022 MAY
Pp: 667-675

Arrival
08 April 2022
Published
30 May 2022

Article ID
61828
Article Serial Number
4

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.61828>

How to Cite This Article
Yetiş, F. & İnandı, N. (2022).
"İbn Nakıya Ve El-Cüman Fi Teşbihati'l Kur'an Adlı Eserinin Tanıtımı", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(52):667-675

International Journal of
Social, Humanities And
Administrative Sciences is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.
This journal is an open
access, peer-reviewed
international journal.

İbn Nakıya Ve El-Cüman Fi Teşbihati'l Kur'an Adlı Eserinin Tanıtımı

Ibn Naqiya's Life And One Of His Particular Works "Al-Juman In The Similes Of The Qur'an"

Fatih YETİŞ Necmeddin İNANDI

Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Arap Dili ve Belagati Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi. Adıyaman/Türkiye
Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, Arap Dili ve Belagati Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi. Adıyaman/Türkiye

ÖZET

Allahu Teala bir topluma elçi gönderirken onlarla beraber mucizeler de göndermiştir. Mısır toplumuna Hz. Musa'yı (a.s) gönderirken o toplumda yaygın olan sihirbazların sihirlere bozacak Asa'yı Musa'yı mucize olarak göndermiş ve Hz. Musa (a.s), asası ile sihirbazların sihrini Allah'ın izniyle bozmuştur. Hz. İsa (a.s) Roma'da, reddedilen yeniden yaratılış inancına karşı ahiret inancına katkı sağlayacak mucize ile gönderilmiş, O da Allah'ın izniyle ölüleri diriltmiştir. Hz. Muhammet (sav) ise şiir ve belagatin yaygın olduğu Mekke'de Kur'an-ı Kerim'in edebi yönü ile onlara meydan okumuştur. Övündükleri konuda onları çaresiz bırakmıştır.

Teşbih, Belagat ilminin bir konusudur. İslam tarihinde Kur'an'da teşbih konusunu bağımsız bir eserde ele alan ilk isim İbn Nakıya olmuştur. Bu çalışmada İbn Nakıya'nın hayatı ve O'nun Kur'an'da teşbih konusunu ele aldığı el-Cüman Fi Teşbihati'l Kur'an adlı eserinin tanıtımı amaçlanmıştır. Söz konusu eser tanıtılırken Bakara suresinden bazı teşbih içerikli ayetleri İbn Nakıya'nın ele alış özetinde bir değerlendirme yapılmıştır.

İbn Nakıya ve el-Cüman adlı eserinin tanıtımı birincil kaynak olarak Muhammed Rıdvan ed-Daye'nin tahkikini yaptığı eser esas alınarak yapılmıştır. Öncelikle İbn Nakıya'nın yaşadığı V. yüzyıl İslam dünyasının siyasi ve kültürel ortamı kısaca ele alınmış, devamında ise İbn Nakıya'nın hocaları ve öğrencileri hakkında bilgi sunulmuştur. İbn Nakıya'nın kitabına konu ettiği teşbih kavramı ve ne olduğu arz edildikten sonra İbn Nakıya'nın Kur'an'da teşbihi ele alırken takip ettiği metodu Bakara suresi özelinde sunulmaya gayret edilmiştir. Son olarak Sonuç yazısıyla çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Belagat, Teşbih, Kur'an, İbn Nakıya, el-Cüman Fi Teşbihati'l Kur'an

ABSTRACT

When Allah Subhanahu Wa ta'ala sent messengers to societies, He also sent miracles with those messengers. For instance, when Moses was sent to Egypt, a place where magic was practiced, he was given the Staff as a miracle in order to break the magic of wizards. Also, the idea of resurrection was rejected in Rome society. To rebut this common denial, Jesus was sent to Rome with a miracle, the resurrection of the dead, that would contribute to the belief in the afterlife. Lastly, throughout his days in Mecca, Prophet Muhammad (saw) challenged the phenomenon of poetry and al-Balāghah, (Arabic Rhetoric) with the literary aspect of the Qur'an and he left them desperate for a topic that they boasted about.

The simile (Uslüb al-Tashbih) is a subject of Balāghah. In the history of Islam, Ibn Naqiya al-Baghdadi was the first person to investigate the use of al-Tashbih in the Quran. The main objective of this article is to introduce Ibn Naqiya's life and one of his particular works "al-Juman in the similes of the Qur'an" in which he deals with the subject of al-Tashbih in the Quran.

As a starter, the political and cultural environment of the 5th century Islamic world, in which Ibn Naqiya lived, was briefly discussed, and then information about Ibn Naqiya's teachers and students was provided. Once the concept of al-Tashbih is defined, the approach that Ibn Naqiya took in his book about al-Tashbih in the Qur'an was explained in the context of Surah Baqarah.

Keywords: Arabic Rhetoric, Balāghah, The simile, al-Tashbih, Qur'an, Surah Baqarah, Ibn Naqiya, al-Juman in the similes of the Qur'an

1. GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim indirildiği dönemde Araplara hitaben "ve eğer kulumuza indirdiğimizden (Kur'an) şüphe içindeyseniz haydi onun benzerinden bir sure getirin; eğer (iddianızda) doğru kimseler iseniz Allah'tan başka şahitlerinizi (yardımcılarınızı) de çağırın! Buna rağmen yapamazsanız ki asla yapamayacaksınız, öyle ise o ateşten sakının ki yakıtı insanlarla taşlardır; kafirler için hazırlanmıştır!" (Bakara/2:23,24) ayetlerinde olduğu gibi sürekli meydan okumuştur. Bu meydan okuyuşa İ'cazu'l Kur'an yani Kur'an'ın iman etmeyenleri aciz bırakması denilmiştir. Bu İ'caz'ın bir yönünü de Belagat oluşturmaktır. Kur'an-ı Kerim gaybtan haber vermesi ve gelecekte haber vermesi ile nasıl eşsiz ise üslubu ile de eşsizdir.

Belagat İ'cazu'l Kur'an'a ait bir ilimdir. Teşbih konusu da Belagat ilminin bir konusudur. İslam tarihinde Kur'an'da teşbih konusunu bağımsız bir eserde ele alan ilk isim İbn Nakıya olmuştur. Eserinin adı el-Cüman Fî Teşbihati'l Kur'an'dır.

Bu çalışmada İbn Nakıya'nın hayatı ve el-Cüman Fî Teşbihati'l Kur'an adlı eserinin tanıtımı yapıldı. Eser tanıtılırken Bakara suresinde bazı teşbih ayetlerini İbn Nakıya'nın ele alış özetinde bir değerlendirme yapılmıştır.

İbn Nakıya ve el-Cüman adlı eserin tanıtımı birincil kaynak olarak Muhammed Rıdvan ed-Daye'nin tahkikini yaptığı eser esas alınarak yapıldı. Öncelikle İbn Nakıya'nın yaşadığı V. yüzyıl İslam dünyasının siyasi ve kültürel ortamı kısaca ele alındı. Devamda ise İbn Nakıya'nın hocaları ve öğrencileri hakkında bilgi sunuldu. İbn Nakıya'nın kitabına konu ettiği teşbih kavramı ve ne olduğu arz edildi. Daha sonra İbn Nakıya'nın Kur'an'da teşbihi ele alırken takip ettiği metodu Bakara suresi özelinde sunulmaya gayret edildi. Ve nihayetinde Sonuç yazısıyla çalışma tamamlandı.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

2. HİCRİ V. YÜZYILDA İSLAM DÜNYASI

Araştırmacılar bir şahsiyeti araştırdığı zaman, öncelikle yaşanılan dönemin ve yerin incelemesini yaparlar yani zaman ve mekânda kişiyi incelerler bu vesileyle yazarın yaşadığı hicri beşinci yüzyıla kısaca bakmakta fayda görülmüştür.

2.1. Siyasi Görünümü

İbn Nakıya el-Bağdâdî (H.410 – 485), hayatını hicri beşinci asrın gölgesinde geçirdi. Onun zamanında önemli sosyal ve siyasi olaylar cereyan etti. Hicri V. yüzyıl öyle bir yüzyıldı ki hareketli olayları, çeşitli etkileri ve hızlı dönüşümleri içeren bir yüzyıldı.(el-Bağdâdî, 2002, s. 9) Mezhep çatışmalarının görüldüğü, menfi icraatları yüzünden tarihe daha ziyade yağmacı ve soyguncu bir sınıf olarak geçen(Özcan, 1991) Ayyarların sıkıntı yarattığı bu dönemde, sınırları doğudan batıya çok geniş bir coğrafyada yayılmış olan İslam hakimiyeti, doğuda Çin sınırına; batıda ise Avrupa'nın içlerine ulaşmıştı. Hilafet Endülüs Devleti, Fatimî Devleti ve Abbasî Devleti olmak üzere üç ayrı devlet tarafından temsil ediliyordu.(el-Bağdâdî, 2002, s. 9)

İbn Nakıya'nın yaşadığı dönemde Abbasîlerin başında Kaim bi-Emrillah (M.1031) ardından Muktedi bi-Emrillah (M.1075) bulunmuştur. O dönemde Irak Büveyhî Oğulları'nın baskısı altında bulunuyordu. Siyasi baskıdan kurtulmak için Abbasî Halifesi Kaim Bi-Emrillah Selçuklu Sultanından yardım istemiş, Selçukluların yardımından sonra Abbasîler, Büveyhî Oğulları'ndan kurtulmuştur.(Özaydın, 2001)

2.2. Kültürel Yapısı

Bu dönemde siyasi yapıda bütünlük yokken kültürel yapıda İslam dünyası gelişme kat etmiştir. Bu gelişmenin önemli güç kaynağını Nizamiye Medreseleri oluşturmuştur.

Bu medreseleri hayata geçiren Vezir Nizamülmülk'tür. Tam adı Hasan b. Ali b. İshak'tır. 21 Zilkade 408 / 10 Nisan 1018'de Horasan'ın Tus şehrine bağlı Radkan köyünde doğmuş, İbn Nakıya'nın vefat ettiği H. 485 yılında bir suikasta uğrayıp ölmüştür.(el-Bağdâdî, 2002, s. 13)

Nizamülmülk, Sultan Alparslan'dan izin alarak Şîî Fatimilerin Sünni Abbasîleri ve Selçukluları yıpratmak amacıyla siyasi ve askeri faaliyetlerin yanı sıra ilmi açıdan da yoğun bir propagandaya giriştikleri dönemde Ehli sünnet akidesini güçlendirmek ve devletin ihtiyaç duyduğu görevlileri yetiştirmek için ülkenin her tarafında medreseler açmaya karar verdi. Başta Bağdat olmak üzere Büyük Selçuklu hakimiyetindeki çeşitli şehirlerde kurulan Nizamiye medreseleri bu dönemin dikkat çeken kültürel öğelerindendir.(Özaydın, 2007)

3. İBN NAKIYA KİMDİR?

Tam adı Ebü'l-Kasım Abdullah (Abdul-Baki de denilmiştir) b. Muhammed b. Hüseyin b. Davud b. Nakıya b. Muhammed b. Ya'kub'dur.(İbni Hallikan, 1972, s. 384)

İbn Nakıya yaşadığı dönemin meşhur ve tanınmış şahsiyetiydi. Çok yönlü ve çok kültürlüydü. Şair, yazar, edib, dil bilimci; çeşitli ilimlerde müellif ve derleyici idi. 17 Zilkade 410 / 15 Mart 1020'de Bağdat'ta doğdu. Çocukluk dönemini burada geçirdi. İbn Nakıya 4 Muharrem 485 / 15 Şubat 1092 tarihinde Bağdat'ta vefat etti. Babüşşam Mezarlığı'na defnedildi (el-Bağdâdî, 2002, s. 17).

İbn Nakıya zamanının birçok aliminden çeşitli konularda ders almıştır bu alimlerin bazıları bilinse de bazıları bilinmemektedir fakat eserlerinden anlaşılıyor ki İbn Nakıya geniş kültür ve bilgi birikimine sahip olmuştur.

3.1. Hocaları

İbn Nakıya, ilk eğitimini şiir ve Araplar'ın eski tarihine dair destan ve menkıbe mahiyetindeki rivayetlerde bulunan veya şiirin nerede nasıl söylendiği, hangi kabileden kim tarafından kime söylendiği türünden rivayetlerin bilgisine sahip kişilerden olan yani Ahbar ravisi babasından aldı. Babası hakkında Yunus suresi tefsirinde bilgi veren İbn Nakıya, Hafız Ebu Muhammed el-Hasan b. Muhammed el-Hallal; Lügat alimi ve ahbar ravisi Ebul Hasen b. Muhammed el-Basrî (ö. 433/1042), el-Cüman Fî Teşbihati'l Kur'an'da şiirlerinden rivayette bulunduğu Ebü'l-Hattab Muhammed b. Ali b. İbrahim el-Cebelî (ö. 439/1048) den ders almıştır. Ayrıca edebiyatçı ve şairlerden Ebü'l-Kasım Abdülvahid b. Muhammed el-Mutarrız (ö. 439/ 1048), Abbasî emirlerinden Ebu Muhammed el-Hasan b. İsa b. el-

Muktedir (ö. 440/1049), Ebü'l-Kasım Ali et-Tenuhî (ö. 447/1056), Ebul-Kasım el-Haffan (ö. 450/1059), Ebu Talib Muhammed b. Ali b. el-Fetih el-İ'sarî (ö. 451/1060), Irak'ın Müsned'i Ebu Muhammed el-Hasan b. Ali el-Cevherî (ö. 454/1063), nahiv ve edebiyat alimlerinden, Ebü'l-Kasım Abdülvahid b. Ali el-Esedî el-Akberî (ö. 456/1065), hadis alimlerinden, Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. en-Nakur (ö. 470/1078), fıkıh alimi Ebü'l-Kasım el-Harkî, yine Abbâsî emirlerinden Ebu Ali Muhammed b. Ali b. el-Hindî ve Abdullah b. Bekr b. Sazan el-Va'iz de hocaları arasındadır.(el-Bağdâdî, 2002, s. 17).

3.2. Talebeleri

Onun zamanında Şer'i ilimler, dil ilimleri, edebiyat ve şiir alanında meşhur olmuş tanınmış birçok isim kendisinden ders almıştır. Bunlar arasında; Hafız el-Müerrih Şüca' b. Faris ez-Zühelî (ö. 430/1039), Hadis alimlerinden el-Berdanî (ö. 498/1087), Ebu'l Muzaffer Muhammed b. Ahmed el-Ebyurdî (ö. 507/1114), Ebu Ali Muhammed b. Muhammed b. Abdülaziz el-Mehdî (ö. 515/1122), yine Hadis alimlerinden Ebu'l-Kasım İsmail b. Ahmed es-Semerkanî (ö. 536/1105), daha sonra İbni Nakıya hakkında olumsuz rivayetlerin kaynağı ve İbnu'l Cevzi'nin de hocası olan Ebu'l-Berekat Abdülvehhab b. Mübarek el-Enmatî (ö. 538/1144), şair Muhammed b. Hızır b. Ebi'l-Mehzul el-Mu'arri et-Tenuhî (ö. 538/1144), Emir Ebu Galib ed-Deylemi et-Taberî, Ebu Nasr Hibbetullah b. Ali b. el-Mücella (ö. 573/1178) olduğunu söyleyebiliriz.

İbn Nakıya şair olması hasebiyle mizah ve hiciv sanatını kullanmıştır. Ona göre takva ve züht ile şaka arasında bir çelişki yoktur. İbn Şibl'in bir fahriyesine cevaben söylediği şiir, onun en güzel hicivlerinden sayılmıştır. Nakıya şöyle diyor: “soyundan İbn Şibl gibi biri geldiği için Hz. Âdem (as) cennetten kovulmuş” ve İbn Şibl'i kastederek: “Eğer Adem kendi soyundan senin gibi birinin geleceğini bilseydi zürriyetini keserdi” demiştir.(Tüccar, 1999)

İbn Nakıya hakkında zayıf itikatlı, ehli sünnet çizgisinde olduğu yönünde bazı ithamlar Vefayatu'l A'yan (ibni Hallikan)'da geçmiştir fakat tam tersi onu öven birçok rivayetinin olması bu iddiaların sıhhatinin ne kadar geçerli olduğuna şüphe duymamızı gerekli kılar. Onun hakkında söylenen ithamların kaynağını sadece bir kişi oluşturuyor o kişi İbn Nakıya'dan ders almış el-Enmatî'dir.(el-Bağdâdî, 2002, s. 22) Hadis alimi olan el-Enmatî'nin, şair ve edib olan felsefe ve kelamla iç içe bulunan İbn Nakıya ile uyuşmaması garip olmasa gerek. Bir şahsiyeti tahlil ederken o kişi hakkında söylenen sözlerden daha çok o kişinin düşüncesini onun eserleri ortaya koyar. Binaenaleyh İbn Nakıya'nın eserleri özellikle El-Cüman onun imanına şahit eseridir.

İbn Nakıya'nın vefatı sonrası gasl esnasında sol elinin kapalı oluşu dikkati çeker. Avucu açıılır. Avucu açıldığında, cehennem azabından necatı ümit ettiğini, Allah'tan korktuğunu ve O'nun merhametine sığındığını ifade eden şu şiirin yazılı olduğundan bahsedilir:

(نزلت بجارٍ لا يخبى ضيفه ... أرجى نجاتي من عذاب جهنم)

(وإني على خوفٍ من الله واثق ... بإنعامه والله أكرم منعم)

“Misafirinin umutlarını heba etmeyen komşunun evinde konakladım

Cehennem azabından kurtulacağımı ümit ederek...

Şüphesiz ki ben, Allah'tan korku içindeyim ve Nimet verenlerin en Kerimi olan Allah'ın nimetlendirmesine güven duygusu içindeyim.”(İbnü'l Esir, 1987, s. 486)

3.3. Eserleri

Nakıya, birçok eser yazmıştır bunların isimlerini aşağıda listeledik.

3.3.1. el-Cüman Fî Teşbihati'l-Kur'an

Yazarın en önemli kitabıdır. Bu kitabın iki el yazması mevcuttur. Bir tanesi İspanya El Escorial kütüphanesinde diğeri ise Suriye Şam kütüphanesindedir.(el-Bağdâdî, 2002, s. 36) Kitabın içeriği hakkında ileriki sayfalarda daha geniş malumat verilecektir.

3.3.2. Makâmât

Hayali bir kahramanın başından geçen olayların hayali bir hikayeci tarafından dile getirildiği kısa hikayeler serisi olan makâmât, edebi bir tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adıdır. İbn Nakıyanın, on makâmeden meydana gelen eserinde konular yer yer nüktelerle süslenerek açıklanmış, ayrıca edebiyatta mizahın önemine de işaret eden Nakıya neredeyse her makâmenin sonunda bazı kelimeler hakkında bilgi vermiştir.(Tüccar, 1999)

Eserin birinci makâmesi ve İbn Nakıya'nın bazı şiirleri Fransızca tercümeleriyle birlikte Clément Huart tarafından yayımlanmıştır. (Tüccar, 1999)

3.3.3. Diğer Eserleri

- ✓ Mülehu'l-Mekâtibe
- ✓ Şerhu'l Fesih
- ✓ Muhtesaru'l Eġani
- ✓ Risale fi'l-Kelam ve'l-Felsefe
- ✓ Mülehu'l-mümaleha
- ✓ Eġani'l-Muhaddisin
- ✓ Divan(el-Baġdâdi, 2002, s. 27)

4. eL-CÜMAN Fİ TEŞBİHATİ'L-KUR'AN ADLI ESERİ

Bu eser daha önce de ifade ettiğimiz üzere Kur'an'da geçen teşbih ayetlerinden bazılarını tertip sırasınca ele almış, eski alimler tarafından Kur'an'daki teşbih konusuna vukufiyeti dolayısıyla önemli görülmüştür. Bu konuda yazılmış ilk kitap olarak değerlendirilmiştir. (el-Baġdâdi, 2002, s. 5)

Mecazü'l-Kur'an pek çok çalışmada konu edildiği üzere, Kur'an lafızlarının hakikat ve mecaz olanlarının bilinmesi yönündeki çalışmaları bünyesinde toplayan alandır ve tıpkı teşbih gibi bu alan da Kur'an'ın edebi yönüyle alakalıdır.

el-Cüman, Kur'an ilimleri ve Belagat ilmi ile uğraşan kesimin dayandığı bir kitaptır. Bu ilimle meşgul olanlar tarihi seyir içinde kitaptan alıntılar yapmışlar ve ona özel bir önem atfetmişlerdir. Bu eser, nesilden nesile okutulan bir kitap olmuştur.(el-Baġdâdi, 2002, s. 5)

el-Cüman 1968 yılında Kuveyt'te Adnan Muhammed Zerzur ve M. Rıdvan ed-Daye ardından ise Ahmed Matlub ve Hadice el-Hadisi tarafından Baġdat'ta 1968 yılında yayınlanmıştır. Yeni baskıları ise şöyledir:

- ✓ Mustafa es-Savi el-Cüveynî (İskenderiye 1974-1978)
- ✓ Mahmud Hasan Ebu Naci eş-Şeybanî (Riyad 1987)(Tüccar, 1999)
- ✓ Muhammed Rıdvan ed-Daye (Beyrut 2002)

Kitap teşbih konusunu Kur'an'da geçtiği gibi sure sırasına göre ele almıştır. Müfessirlerin ele aldığı şekilde irab bilgisi, kıraat gibi konulara değinmiştir. Müellif teşbih hakkında önce kısa bir bilgi vermiştir.

Kitabın ana metni 408 sayfadır. Tertip sırasına göre Bakara suresinden Fil suresine kadar 36 başlıkta 226 ayetteki teşbih konusuna değinmiştir. Bol bol şiirden örnekler verilmiştir.

4.1. İbn Nakıya'nın El-Cüman'daki Metodu

Yazar kitapta ayeti ayetle tefsir eder, bir ayeti incelerken aynı örnek başka yerde geçiyorsa onu da ayetin devamına ekleyerek ayeti başka bir ayetle açıklama yolunu tercih ederken bunun yanında ayeti hadisle de tefsir etmiştir. Nakıya ayrıca kelimelerin kök bilgisini, lügati olarak kelimenin manasını verip Sarf yönüyle tahlil etmiştir. İbn Nakıya Arapların kullanımını ve kıraat farklılıklarını belirtmiş dil bilimci ve şair olması hasebiyle eserinde şiirle istişhât metodunu yoğun olarak kullanmıştır.

4.2. Teşbih Nedir ?

İbn Nakıya el-Cüman adlı eserinde teşbih konusunu müstakil olarak ele almıştır. Teşbih, Kur'an İlimleri'ne dair bazı eserlerde Kur'an'da Teşbih başlığı altında bazılarında İ'cazü'l-Kur'an adı altında incelenmiştir.

Teşbih, mecaz ve kinaye ile birlikte beyan ilminin üç ana konusunu oluşturmaktadır. Teşbih شبه (Şe-be-he) kökünden mastar olup, bir şeyi bir şeye benzetmektir.(el-firûzâbâdi, 2008, s. 836) Terim olarak, anlamı güçlendirmek maksadıyla iki veya daha fazla şeyin tüm vasıflarda değil bir veya birkaç vasıfta bir araya gelmesidir. Bir şeyin bir şeye manada benzetme edatları ile ortak olmasıdır. ” العلم كالنور في الهداية ” Doğru yolu göstermede ilim, ışık gibidir.” örneğinde olduğu gibi.

Teşbihi meydana getiren unsurlar dört tanedir. Bunlar:

- ✓ Benzeyen (مُشَبَّه)
- ✓ Benzetilen (مُشَبَّه بِهِ)
- ✓ Benzetme Ciheti (وَجْه الشَّبْه)

✓ Benzetme Edatı (حرف الشبه)

Benzeyenle benzetilene “teşbihin tarafları” denilir ve bu iki unsur her teşbihte olmak zorundadır.(Durmuş, 2011, c. 40) Ayrıca her iki tarafta bulunması gereken benzeme cihetinin ilke bakımından benzetilen unsurda daha güçlü ve daha meşhur olması gerekir. Örnek vermek gerekirse “Sevgilinin yüzü ay gibi parlaktır.” dersek, parlaklık ayda sevgiliden daha çok demiş oluruz. Böylece benzeme vasfında daha zayıf durumdaki benzeyen unsura (مُشَبَّه) güç nakli sağlanır.(Durmuş, 2011)

Benzetme Edatları

a) Harf olanlar

- الكاف gibi: Asıl Teşbih edatıdır. Müşebbehun bih onu takip eder. الكتاب كالصديق “kitap arkadaş gibidir.”
- كَأَنَّ sanki: müşebbeh onu izler. كأن السماء نافذة “sanki pencere gibidir.”

b) İsim olanlar: bunlar çoktur. Bunlardan en çok kullanılanı مثل و نحو , Türkçede gibi kelimesinin karşılığıdır.

c) Fiil olanlar: benzetme anlamı veren fiiller çoktur. يماثل , يشابه gibi.

Teşbihin İki Tarafının Yapısı

- Her iki tarafı da hissedilebilir olan: أنت كالشمس في الضياء “sen ışık saçma da güneş gibisin.”
- Her iki tarafı da aklî olan: العلم كالحياة “ilim hayat gibidir.”
- Müşebbeh hissi, Müşebbehün bih aklî: الطبيب السوء كالموت “kötü doktor ölüm gibidir.”
- Müşebbeh aklî, Müşebbehün bih hissi: العلم كالنور “ilim nur gibidir.”

Teşbihin İki Tarafının Durumları

- Müşebbeh ve Müşebbehün bihin müfred (biri kelime)den olması: الخد كالورد “yanak gibidir.”
- Müşebbeh ve Müşebbehün bihin mürekkebe (birden fazla kelime) olması: كأن سُهيلا والنجوم وراءه / صُفوفٍ صلاةٍ قام فيها “sanki Süheyl yıldızı ve onun arkasındaki diğer yıldızlar, önlerinde imam saf tutmuş gibi”
- Teşbihin herhangi bir tarafının müfred veya mürekkebe olması
 - Müşebbehin müfred, Müşebbehün bihin mürekkebe olması
 - Müşebbehin mürekkebe, Müşebbehün bihin müfred olması

Teşbihin İki Tarafının Sıra ve Sayı Bakımından Durumu

Dört kısma ayrılır:

- Teşbihi'l-melfuf (التشبيه الملفوف) / sarmal teşbih: müşebbeh ve Müşebbehün bihin birden fazla olduğu önce müşebbehlerin, sonra Müşebbehün bihlerin sıralandığı teşbihlerdir. Öncelikle benzeyenler (müşebbeh) kendi arasında toplanır ardından kendisine benzetilenler (Müşebbehün bih) kendi aralarında toplanır yani her iki tarafta kendi benzerleri vardır. شعر ووجه وقد / ليل ويدر وغصن / gece,dolunay,dal; saç,yüz,boy... her iki tarafta kümelenen kelimeler karşı taraftaki kelimelere birebir benzetilmiştir: “saçı gece, yüzü dolunay ve boyu dal gibidir” demektir.
- Teşbihi'l-mefruk (التشبيه المفروق) / ayrılmış teşbih: önce bir müşebbeh ile bir Müşebbehün bih söylendikten sonra ardından diğer müşebbeh ve Müşebbehün bihlerin sıralandı teşbihtir.
- Teşbihü't-tesviye (التشبيه التسوية) / düzenlenmiş teşbih: Müşebbehün bih tekli, müşebbeh çoklu olarak gelir.
- Teşbihi'l-cem' (التشبيه الجمع) / bir araya gelmiş benzetme: Müşebbehün bih çoklu, müşebbeh tekli olarak gelir. (el-Haşimî, 1999, s. 221; Eren ve Uzunoğlu, 2006, ss. 135-37)

Teşbih, edatının zikredilip edilmemesi açısından ikiye ayrılmaktadır. Benzetme edatı zikrediliyor ise buna Teşbih-i mürsel denir. الدنيا كبيت “dünya bir ev gibidir” örneğinde olduğu gibi. Diğer benzetme edatının hazfedildiği teşbihtir. Buna da Teşbih-i müekked denir. أنت شمس في ضياء “Sen ışık saçmada güneş gibisin” örneğinde olduğu gibi. (Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, 1999, s. 25)

Benzetme yönü bakımından ise üç kısma ayrılır bunlar: Teşbihü'l-müfred (التشبيه المفرد), bir tek yönden benzetmenin yapıldığı teşbihtir. Bir diğeri ise benzetme yönünün birden fazla olması durumudur buna da müteaddit teşbih (التشبيه المتعدد) denir.(Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, 1999, s. 35) Bir diğeri ise (التشبيه المركب) mürekkebi mürekkebe

benzetmektir. Teşbihin her iki tarafı mürekkebe olur ise benzetme yönü de mürekkebe olur.(Eren ve Uzunoğlu, 2006, s. 145)

Teşbih edatı ve teşbih yönünün söylenmesi veya söylenmemesi durumuna göre farklılık gösterir. Bunların bazılarını aşağıda şöyle zikredebiliriz:

- ✓ Teşbih-i mufassal: yukarıda ifade edilen teşbihin dört unsurunun tamamını içerisinde barındıran teşbihtir.
- ✓ Teşbih-i mücmel: benzetme yönü hafzedilen teşbihtir.
- ✓ Teşbih-i belîğ: hem teşbih edatı hem de teşbih yönünün hafzedildiği teşbihtir. Teşbih çeşitlerinin en üstün olanıdır.
- ✓ Teşbih-i maklûb: benzetilen ile benzeyenin yer değiştirdiği teşbih türüdür. البدر كوجها “dolunay onun yüzüne benzer” örneğinde olduğu gibi. Halbuki “onun yüzü dolunaya benzer” şeklinde bir benzetme olması gerekir idi. Fakat bu teşbihin amacı vechü’ş-şebeh, benzeyende benzetilenden daha güçlü olduğunu iddia etmek içindir.(Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, 1999, s. 60)
- ✓ Teşbih-i zımnî: benzeyen ve benzetilenin açıkça belli olmadığı teşbih türüdür.(Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, 1999, s. 49)

4.3. Bakara Suresi Teşbih Örnekleri

Kısaca hayatını ele aldığımız İbn Nakıya’nın, El-Cüman adlı eserindeki metoduna örnek vermek adına Kur’an’da Bakara Suresi’nde geçen teşbihleri ele almak istiyoruz.

Yazar ilk olarak Bakara Suresi 74. ayeti ele alıyor:

{ثُمَّ قَسَتْ فُلُوبِكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً}

Anlamı: *Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı, taş gibi; hatta daha katı oldu.*

Nakıya önce kelime tahlili yapıyor. Ve diyor ki : “عست و بیست و غلظت و غلظت manalarına gelir. Yani katılaştı, kurudu ve sertleşti. Kalbin bu sıfatları taşıması onun yumuşaklık ve rahmet gibi özelliklerinin kaybolmasıdır. Cenabı hak burada rahmet özelliği olmayan kalbi taşa benzetmiştir.” Bu lügati tahlili bir hadis ile şöyle destekliyor: Enes (r.a) dedi ki: Resulullah (sav) şöyle buyurdu:

عن أنس قال : قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : أربعة من الشقاء : جمود العين ، وقسوة القلب ، وطول الأمل ، والحرص على الدنيا

“Dört şey şekavet (hüsran) alametidir: Gözün kuruması (günahlarına ağlamamak), kalbin katılaşması, tûl-i emel (dünyada hiç ölmeyecek gibi planlar yapmak), dünyaya karşı hırs göstermek.” (Camîu’s-sağîr, hadis no: 921)

Bunun ardından yazar ayetin devamını tefsir ediyor...

{ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ } “Cenabı Allah İsrailoğullarına hitap ederek şöyle diyor : ‘Bundan (ineğin bir parçası ile ölüyü diriltmesinden) sonra...’ Bu ayet gerçekten Allah’ın kudretini göstermesi adına bu olayı izleyen kişiler için muhteşem bir olaydır. “(el-Bağdâdî, 2002, s. 46)

Devamında Nakıya yine kelime tahlili yapar ve der ki: Allahu Teala birçok insana hitap etmesine rağmen ذلك (çoğul işaret zamiri) yerine ذلك işaret zamirini tekil formda tercih etti. Çünkü hitap bir topluluğadır. Bundan dolayı kelime tekil kullanılır ama mana çoğuldur.(el-Bağdâdî, 2002, s. 46) Peşinden ise kıraat farklılıklarını ele alır. Devamında ise Arap şiirinden benzer teşbih örneğine yer vererek istişhât metodunu kullanır.

{ وَفَوَدَّهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ } “onun (cehennem) yakıtı insanlar ve taşlardır” (Bakara Suresi /2:24.) Nakıya, ayette geçen teşbihi Kur’an’dan başka ayet ile desteklemektedir.

Şöyle der Nakıya: “Cenabı Allah bu ayet ile Cehennem taş yiyen bir varlık olduğunu söyleyerek insanları uyardıktır.” Ardından İbn Nakıya Arap şiirinden taş ile ilgili örnekler verir. Bu şiirlerden Amr b. Ata’nın sevgilisinden şikâyet ettiği ve onun kalbinin taşa benzediğini belirttiği şiiri (el-Bağdâdî, 2002, s. 51) örnek olarak buraya almak istiyoruz:

يَلِينُ مِنْ لَا أُرِيدُ رِقْتَهُ وَقَلْبٌ مِنْ أَشْتَهِيهِ كَالْحَجَرِ

Anlamı: *Şefkatini murad etmediğim bana yumuşak huylu olmuş,*

Kendisini arzuladığım sevgilinin kalbi ise katılıkta bana taş kesilmiş

Nakıya, { أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً } “(Onların kalpleri taştan) daha katı” olduğunu söyleyen ayetin, devamı ile tefsir edildiğini ve Cenabı Allah’ın bu ayette geçen ‘kalp kasaveti’ni ayetin devamı ile açıkladığını söyler.

{وَإِنَّ مِنَ الْجَبَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشْقُقُ فَيُخْرِجُ مِنْهُ الْمَاءَ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ}

Anlamı: “*Taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fışkırır; bazı taşlar da var ki Allah korkusuyla yuvarlanıp düşer. Allah, yapmakta olduklarınızdan habersiz değildir.*” (Bakara/2:74)

İbn Nakıya burada ayeti tefsir ederken der ki “bir taşın yuvarlanması haşyet duygusundandır fakat dağın haşyeti farklıdır o haşyetten dağılır parçalanır.” Bu da gösteriyor ki her canlının Yaratıcıya karşı *haşyet* duygusu farklı şekilde tezahür etmektedir. Daha sonra dil bilgisi konusunda ne kadar yeterli olduğunu göstererek ayette geçen “ev” harfinin şüphe bildirmediğini yani veyahut manasında olmadığını bunun ibahe (اباحة) olduğunu söyler. Nakıya’nın “*ibahe*”den kastettiği şudur: Bir durum için ortaya konulan seçeneklerin tümü veya her biri o durum için uygundur. Bu görüşünü desteklemek adına Bakara Suresi’nde geçen münafıkların misalini anlatan 17-19. ayetleri arz eder. Yazar bu vesileyle bu ayetlerdeki teşbih konusuna da değinmiş olur.

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ (١٧) صُمُّ بَكْمٌ غُمِّي فَمَهْمٌ لَا يَرْجِعُونَ (١٨) أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ (١٩)

Anlamı: Onların durumu, (geceleyin) ateş yakan kimsenin durumuna benzer: Ateş tam çevresini aydınlattığı sırada Allah ışıklarını yok ediverir de onları göremez bir şekilde karanlıklar içinde bırakır. (17) Onlar, sağdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler. (18) Yahut onların durumu, gökten yoğun karanlıklar içinde gök gürültüsü ve şimşekle sağanak halinde boşanan yağmura tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıklarlar. Oysa Allah, kafirleri çepeçevre kuşatmıştır. (19)

Nakıya ayeti tefsir ederken şöyle demektedir: “Münafıkların örneği ateş yakan adamdır dersin bu onların misalidir; karanlık gecede yağmura tutulmuş olmak onların örneğidir dersin bu da doğrudur ayrıca onların misali her iki örnektir dersin bu da doğrudur.” (el-Bağdâdî, 2002, s. 53) İşte bu harfinin *ibahe* oluşu böyledir. Yani bu örneklerin hepsi münafıkların karakterine uygundur ve hepsini onlar için örnek vermek mümkün olduğu gibi bir tanesini söylemek de onların misali olmaktadır.

Bu ayetteki benzetmeyi ise şöyle izah ediyor Nakıya: münafıklar İslam’ın görünen zahir kısmıyla süslenmişlerdir fakat bu süslenme sadece görünüşte olmuştur. Tıpkı ateş yakan adamın ateşine benzer ki o ateşi yakıp etrafındakiler onunla aydınlanınca Allah onların nurunu giderir. Öyle ki bir türlü aydınlanamazlar.

Nakıya, { ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ } “*Allah onların nurunu gidermiştir*” ifadesini ise şu şekilde tefsir eder: Allah münafıkların durumunu müminlere bu dünyada bildirmiştir ve onların gerçek yüzünü ortaya çıkarmıştır veyahut ahirette onlara azap ederek onların nurunu gidermiştir. Bunun aksine Allahu Teala ahirette müminler için nur var edecek, kafirler ve münafıklar ise bundan yoksun olacaktır. İşte gerçek yoksunluk budur. Bunun delili Kur’an’daki şu ayettir:

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ (١٣)

Münafık erkeklerle münafık kadınların, iman edenlere, "Bize bakın ki sizin ışığınızdan biz de aydınlanalım" diyecekleri gün kendilerine, "Arkanıza (dünyaya) dönün de bir ışık arayın" denilecektir. (Hadid/57:13)

Nakıya ayetin devamını, { أَوْ كَصَيِّبٍ } yani kısmını şöyle tefsir ediyor: bu kelime *مطر* (yağmur) manasına gelir. Münafıklar o yağmura tutulmuş vaziyette gök gürültüsü ve şimşek ile korkarlar. Şimşek çakması İslam dininin nuruna örnektir. Şimşekler her çaktığında etraf aydınlanır. İşte o ışık İslam nurunu temsil eder fakat ardından münafıklar yine karanlığa gömülür ve yerlerinde kalakalır. Onlar İslam’ın sürekli ışığından mahrum kalmaktadırlar. Gök gürültüsü ise Münafıkun Suresi 4. ayetinde geçen “*onlar her çığılığı kendilerine yönelik sanırlar*” ifadesine göre onların korkularını ifade eder. (el-Bağdâdî, 2002, s. 54)

Cenabı Allah’ın { يَخْطِفُ أَبْصَارَهُمْ } “*neredeyse gözlerini alacak*” kısmını ise tefsir ederken *خطف* fiili üzerinde duruyor ve ardından kıraat farklılıklarına değiniyor. Bu kelimenin Hasan’ı Basrî’den (ö. 110/728) rivayetle HI harfi ve TI harfinin Kesra okunmasıyla *يَخْطِفُ*, başka rivayette YE ve HI harfinin Fetha TI’nın ise Kesra ile *يَخْطِفُ*, ve yine başka rivayette YE, HI ve TI harfinin Kesra ile *يَخْطِفُ* şeklinde okunduğunu söyler. HI harfi ve TI harfi Sükûn ile *يَخْطِفُ* şeklinde okunduğu rivayeti vardır fakat bu “*iki sakın yan yana gelmez*” kuralı gereği caiz değildir. Güzel olan okuyuş *يَخْطِفُ* ve *يَخْطِفُ* (ashl *يَخْطِفُ*) dur. (el-Bağdâdî, 2002, s. 55)

{ كَلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْأَوْا فِيهِ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا } “*onların çevresini aydınlattınca orada yürürler, karartınca da kalakalırlar.*” kısmına gelince burada İbn Nakıya kelime tahlilinde bulunarak *يَضُو* \ *أضَاء* kelimesinin *يَضُو* \ *ضَاء* kelimesine eşit olduğunu *aydınlık ve parlak olmak* manasına geldiği, *أظلم* kelimesinin ise *ظلم* kelimesi ile eşit olduğunu *karardı karanlık oldu* gibi manaya geldiğini söyler burada karanlık ve aydınlık olmak gibi zıt ifadelerin kullanılması da ifadeye ayrı bir mana ve güzellik katmaktadır.

{وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ} “Allah dileseydi onların işitme ve görmelerini büsbütün giderirdi.” ayetin devamı olan kısım ile ilgili Nakıya şöyle diyor: اسماعهم ile kastedilen mana اسماعهم’dir. Kelime mastar olduğu için tekil ve çoğul manasına gelebilir burada çoğul bir kelimeye izafet olduğundan mananın çoğul olduğu zaten anlaşılmaktadır. (el-Bağdâdî, 2002, s. 57)

Konuyla ilgili el-Ferrâ’nın (ö. 207/822) Meani’l Kur’an adlı eserinden alıntı yapan Nakıya, Bakara Suresi 17. Ayetle ilgili şu ifadeler yer veriyor: {كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا} “bir ateş yakan insan gibidir.” bu misal kavmin ileri gelenlerinin örneği değildir yani bir kişi için söylenmiş değildir bir fiilin / eylemin örneğidir o fiil de iki yüzlülük yani nifaktır. Ateş yakmak fiili tekil formda gelmiştir. الذين استوقدوا denilmemiştir. Tıpkı Cenabı Allah’ın şu ayetlerinde olduğu gibi: {تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ} ...üzereine ölüm baygınlığı çökmüş kimse gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. (Ahzab /33:19)

Ve yine :

{مَا خَلَقُكُمْ وَلَا بِعَنَّاكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ} “Sizin hepinizin yaratılmanız da yeniden diriltiğiniz de sadece bir tek kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir.” (Lokman/31:28) ayetlerinde olduğu gibi muhatap çoğul bir topluluk olsa da tekil örnek verilmiştir. Yani Allah için bir kişinin yaratılması ve yeniden diriltilmesi ile bir topluluğun yaratılması yeniden yaratılması arasında bir fark yoktur. Devam eden pasajda {ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ} “Allah onların nurunu gidermiştir” derken kelimenin çoğul kullanılması hitabın münafıklar olduğunu göstermektedir. (Me’âni’l Kur’an’dan alıntı burada bitmiştir.)

Nakıya, {مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا} ifadesinde geçen الذي kelimesinin bazı rivayetlerde çoğul manada olduğu yönünde bilgi olduğunu söyler fakat bunu kabul etmez. Bu durum şiirde zorunlu hallerde meydana gelmektedir. (el-Bağdâdî, 2002, s. 59)

Nakıya Bakara Suresi teşbih bölümünü burada noktalar. Biz de çalışmamızı burada bitiriyoruz.

Bakara suresinden teşbih örneklerini sunduğumuz yukardaki ayetlerin ışığında Nakıya’nın eseri hakkında az da olsa fikir sahibi olmuş bulunuyoruz.

5. SONUÇ

İ’cazu’l Kur’an olarak bilinen Kur’an-ı Kerim’in inanmayanlara meydan okuyuşu tefsir kitaplarında yer almıştır. Ve bu ilmin içerisinde yer alan Belagat ilmine konu olmuş Teşbih konusu da tefsir kitaplarında müfessirlerce ele alınmıştır. Fakat bu konuyu bağımsız olarak ele alan ilk isim İbn Nakıya olmuştur. Bu çalışmada İbn Nakıya ve eserini naçizane tanıttık.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki: yaşadığı zamanda birçok sıkıntı ve siyasi olayların olduğu İbn Nakıya’nın bu değerli eseri hakkında araştırma yapmak ve onu daha yakından tanımak gerekiyor. Bizim bu çalışmamız bu konuda bir niyet hükmünde olup bu niyeti ileri taşımak noktasında akademik çalışmanın yapılmasının faydalı olacağı inancındayız.

Gayret bizden Tefvik Allah’tandır...

KAYNAKÇA

Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn. (1999). *Belâgatü’l-Vadiha el-Beyan el-Meani el-Bedi’*. Mısır: Darü’l Mearif.

Durmuş, İ. (2011). Teşbih. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul.

el-Bağdâdî, İ. N. (2002). *El-Cüman Fî Teşbihâti’l-Kur’ân*. Beyrut.

el-firûzâbâdî, M. b. Y. (2008). *El-Kâmûsü’l-Muhît*. Kahire: Daru’l-Hadîs.

el-Haşimî, es-S. A. (1999). *Cevahiru’l-Belâğa: Fi’l-Me’âni ve’l-Beyân ve’l-Bedi’*. Beyrut: el-Mektebetü’l-Asriyye.

Eren, C. ve Uzunoğlu, M. V. (2006). *Arap Edebiyatında Edebi Sanatlar Belâgat*. izmir: Sütun Yayınları.

İbni Hallikan. (1972). *Vefayâtu’l A’yan*. (A. İhsan, Ed.) (C. 1-8). Beyrut: Daru Sadir.

İbnü’l Esir. (1987). *El-Kâmil Fi’t-tarih* (1. bs., C. 1-11, C. 8). Beyrut: Daru’l İlmiyye.

Özaydın, A. (2001). Kaim Bi-Emrillah. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

Özaydın, A. (2007). Nizamiye Medresesi. *TDV İslâm Ansiklopedisi*.

Özcan, A. (1991). Ayyâr. *TDV Ansiklopedisi*.

Seymen Gökdağ, F. (2007). *İbn Nakıya'nın El-Cüman Adlı Eseri Çerçevesinde Kur'an'da Teşbih*. Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Tüccar, Z. (1999). İbn Nakıyâ el-Bağdadî. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul.